THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל
H. Winberg, Pres. & Gen. Mgr.
The Only Daily Jewish Newspaper In The Province of Ontario.
PUBLISHED BY
CANADIAN JEWISH PUBLISHING Co. Ltd.
251—253 Queen Street West Telephone Adelaide 3967
Subscription Rates $6 PER YEAR, $3.50 SIX MONTHS
Single Copy — 3 cents
Entered as Second Class Mail Matter at C. P. O. Toronto Ont.
January 22nd 1913

די געמיטער וועלען זיך באַרוהיגען

די ידיעה, אז א האנדעלס־קאָמיסיע פון דער רוסישער סאָוועט־מאַכט זועט באלד אָנקומען אין דער קאַנאַדער הויפּט־שטאָדט, וועט געווים ארויסרופען קאָמענטאַרען אין דער פּרעסע. גיט אדער שלעכט, — שריי־בען זיעט מען אבער וועגען דעם סיי־ווי־סיי. דער פאַקט איז א ווייטיגער, און איגגאַרירען עס וועט מען נ י ט קאָנען. — סיידען מען איז בכלל בלינד און מען וויל זיך ניטרעכענען מיט דער זיידקליכקייט.

ביז נים לאנג צוריק איז די ענגלישע פּרעסע אין קאַנאַדע געווען פיינדליך צו רוסלאנד. אלע מאָל, זוען מען האָט גערעדט וועגען א סטרייק, אדער וועגען אן עהנליכען עפענטליכען ארויסטריט, האָט מען באלד געשטאָכען די איגען מיט סאָוויעטיזם. מיט רויטקייט און מיט נאָך אזעלכע מיטולען. דער סטרייק אדער דער עפענטליכער ארויסטריט האָט געמעגט זיין א גאנץ לאָקאַלער ענין. געערדט האָט מען אבער וועגען דעם זיי וועגען אן אינטערנאַציאָנאַלער געשעהעניש, זיי דאָ וואָלט זיך גע־האנדלט וועגען אנעקסירען א מדינה.

די ציים טוט זיך אבער דאָס איהריגע. די געשעהענישען געהען זיך מיט מ'ן נאָרמאַלען גאנג. און דאָס וואָס עס האָט נים געקאָנט איפּטאָן די טענדענץ פון געוויסע בלעטער, האָט אויפגעטאָן די ציים אליין. די אומשטענדען אונטער וועלכע די וועלט לעבט און ווירקט. קאַנאַדע האָט שוין לאנג געלעגט גרויס געוויכט אויף די האנדעלס־באציהונגען, מיט רוסלאנד. אהיהרע פּאַרטרעטער האָבען שוין מיט א ציים צוריק, אָנגע־קניפּט פאַרבינדונגען מיט דער רוסישער מאַכט און האָבען זיך דורכגעגעבען וועגען איינשטעלען נאָרמאַלע קאָמערציעלע פאַרבינדונגען צווישען ביידע לענדער. די ענגלישע פּרעסע האָט לכתחלה געקוקט דאַרויף ווי אויף א שעהנעס חלום. אנדערע האָבען אפילו געקריצט מיט די ציים אין האָ־בען זיך געשראָקען פאַר'ן „געפאַהרליכען" געדאנק צו האנדלען און וואנד־לען מיט די רויטע מענשען פון מאָסקווע.

וואָס איז אבער געשעהן? ביידע לענדער איינגעזעהן, אז פון דעם קעגענזייטיגען מאַנגל מען ערזוואַרטען א דערלעזונג פאַר־ביידע צדדים, אז דער מאַנגל פון ווייטען רוסלאנד און קאַנאַדע וועט העלפען צו אפשוואַכען דעם לאנג־יעהריגען קריזיס אין אפשאַפען די מנאָה פון אר־ביים־סלאַזיגקייט, וואָס האַלט די מענשען פון די צוויי לענדער אין קלעם און דריקט זיי ביז צום דערשטיקט ווערען. די קאָמיסיע, וואָס די רוסי־שע מאַכט האָט ארויסגעשיקט אין קאַנאַדע, וועט געווים האָבען א גרויסע ווירקונג אויף דעם גאנג פון דער קעקאָנאָמישער פּאָליטיק נים נאָר פון קאָ־נאַדע אין רוסלאנד, נאָר אויך אויף אלע אנדערע לענדער, וועלכע שטעהען נאָך ווייטלאָך פון רוסישע האנדעלס־פאַרבינדונגען. די געמיטער וועלען זיך מ ו ז ע ן באַרוהיגען. עס וועט מוזען איינגעוואַרצעלט ווערען אין די הערצער פון די מענשען דאָס געפיהל, אז דערמיט וואָס מען וועט האנדלען מיט רוסלאנד, וועט מען פיעל מעהר געוויגען איידער מיט הי־טערישע געשרייען אין אויסזעצונגען אנטקעגען דער רוסישער מאַכט.

ווער קאָן נאָכהען נאָכגעהן קעגען רוסלאנד? בלויז גע־צעהלטע מענשען, וועלכע קאָנען זיך אָהן אטאָקעס אויף רוסלאנד ביז דאָ באגעהן. די מיזשב'דיגע קאַנאַדער מענשען קאָנען נים ווארטען ביז די ענגלישע פּרעסע וועט אויסנוצען אלע עפיטעטען קעגען דער רוסישער מאַכט, און וועט אויסטראַכטען אלע באַבערמעשיות אויף די מאָסקווער הערשער. פאַר זיי איז דער רוסישקאַנאַדער מסחר א לעבענס־פראַגע, א פראַגע פון פאַרבעסערען זייער עקאָנאָמישען צושטאנד און געבען א מעגליכקייט זייערע פאַמיליעס צו לעבען אונטער בעסערע און גינסטי־גערע באַדינגונגען — צו אויסבייטען זייערע שוועריע ארבייטס־טעג אויף רוהיגערע הייטען און גרעסערע שטיקער ברויט.

אויף טויבע אויערען

דער וואַרשעווער פאַראיין פון זשורנאַליסטען און ליטעראַטען האָט ארויסגעלאָזען אן אויפרוף צו די פאַרשפּרייטער פון'ם אידישען וואָרט איבער דער גאנצער וועלט, וועגען דעם הונדערט יאָהריגען יובילעאָס פון דער אידישער פּרעסע. אין דעם אויפרוף ווערט צווישען אנדערעס געזאָגט:

מיט הונדערט יאָהר צוריק אין דעצעמבער 1823, אין אין וואַרשע, אין דעם צענטער פון דעם מזרח־אייראָפּייאישען אידענטום, ערשינען די ערשטע אידישע פּעריאָדישע אויסגאַבע: „דער באַאַכטער אויף דער ווייכסעל". מיר שטעהען אזוי נאָך ביים סוף פון א גאנצען יאָהר־הונדערט אין דער געשיכטע פון דער אידישער פּרעסע. דאָס איז א יום טוב פון אונזער נייער קולטור, א יובל, וואָס דאַרף פון אונז אלעמען געפייערט ווערען.

הונדערט יאָהר אידישע פּרעסע הייסט: הונדערט יאָהר קולטור ארבייט אויף דער אידישער נאַס; הונדערט יאָהר ארבייט פאַר דער פאַרטיעפונג פון דעם אידישען און מענשלעכען באַוואוסטזיין, פאַר דער פאַרוועלטלעכונג און פאַרשעהנערונג פון דעם אידישען לעבען, פאַר דער שאַפונג פון אידישע קולטור־ווערטען, פאַר דעם אויסבייט־אונג פון א אידישער ליטעראַטור און א לעבעדיגע אידישע געזעלש־שאַפטליכקייט, און לסוף פאַר דער קולטעוויטונג און פאַרפייערונג פאַר דעם שטאַרקסטען אויסדרוק פון אונזער פאָלקס־לעבען — פון דער אידישער שפּראַך.

דער דאָזיגער אפּנענאַנגענער שוועדער וועג זאָל פון אונז איצט באַצייכענט ווערען.

מיר רופען אויף אלע אונזערע חברים און אלע אידישע קולטור אָרגאַניזאַציעס און איגסטיטוציעס צו פייערען דעם אָנהויב פון צווייי־טען, נייעם יאָהרהונדערט אין דער געשיכטע פון אונזער פּרעסע. אומע־טום, וואו עס עקזיסטירט א אידישער קבוץ, וואו עס ערשיינט א אי־דישע אויסגאַבע, וואו עס לעבט דאָס אידישע וואָרט.

די דאָזיגע פייערונגען זאָלען פאַרוואַנדעלט ווערען אין א גרויסער מאַניפעסטאַציע פאַר דעם לעבענס־כח פון אונזער וואָרט און נייסט, פאַר אונזערע רעכט אויף אן איגען קולטור לעבען און גלייכצייטיג זאָלען זיי אונז אויף אויפמוטיגען צו א ווייטערדיגער אומערמידליכער אר־בייט פאַר דער ענטוויקלונג און אויפבלי'הונג פון אונזער פאָלקס־קולטור.

צו דעם צוועק האָבען מיר באשטימט:

אין משך פון נאָהענטסטען חודש יאנואר זאָל אומעטום איינגע־אָרדענט ווערען א „אידישע פּרעסע־וואָך" אין דער פאָרם פון אקאַ־דעמיעס, מיטינגען, געשיכטליכע רעפעראַטען, קאָנצערטען, א. אז. וו.

דאָרט, וואו ס'איז מעגליך, זאָלען איינגעאָרדענט ווערען אויס־שטעלונגען: „הונדערט יאָהר אידישע פּרעסע".

אין משך פון דינאָהענטסטע מאָנאַטען זאָל ארויסגעגעבען ווערען א „אידישער פּרעסע־אַלבאָם" מיט די פאָטאָגראַפיעס, פאָקסימיליעס און עטליכע שורות לזכרון פון אלע אידישע שריפטשטעלער און פּרעסע מיטאַרבייטער אין דער גאנצער וועלט.

חברים! עס איז אונזער חוב און אונזער אמביציע צו זאָרגען דערפאַר, אז דער הונדערט יעהריגער יובלי'אום טוב פון דער אידישער פּרעסע זאָל ארויסקומען וואָס מעהר פייערליך און אימפּאָזאַנט און זאָל וואָס מעהר פאַרשטאַרקען אין אונזער זאַס די ארבייט און דעם אינ־טערעס פאַר אלע צווייגען פון אונזער קולטור.

פאַראיין פון ליטעראַטען און זשורנאַליסטען אין וואַרשע.

דער אויפרוף קומט פון דער דערשלאָגענער פּוילען, דאָרטען וואו די אידישע צרות זענען אזוי גרויס . . . און דאָך קומען פאַר פייערונגען צוליעב דעם וויכטיגען ענין.

און דאָ ביי אונז, ביי די זאַטע און ציפריעדענע?

קיין איין אפּרוף, קיין איין פאַרוף נים, אן אפילו אין ניו־יאָרק מיט איהרע ליטעראַרישע „קיבעצאַרניעס", דאָרטען שלאָפט מען אויך גאנץ געמיטליך, טראָצדעם וואָס מען רעדט אזוי פיעל וועגען קולטור.

עס איז אן אויפרוף וואָס פאַלט אויף טויבע אויערען, זייל ביי אונז „קיבעצעס" מען זיך מיט מעהר פאַרגעניגען איידער צו טאָן עטוואָס אין דער ווירקליכקייט פון א קולטורעלעך באַדייטונג.

נאָך גוטען'ען...

— פון —
ל. מ. בענדזשאַמין

די זייגען פון דער ליבעראַלער פאַר־טיי פאַרשווינדען. מר. פיעלדינג, דער פינאַנז־מיניסטער איז געזעסען פון איין זייט פון'ם פריים־מיניסטער אין מר. גיגאָ פון דער אנדערער. אידע זענען זיי גע־ווען אמת'ע שטיצען פון דער פאַרטיי, וועטעראַנען וואָס האָבען דורכגעמאַכט נים איין פּאָליטישען קאַמף און האָבען געהאַט דעם פּרעסטיזש, דעם טאַלאַנט און די ערפאַהרונג וואָס אזעלכע מענשען באַזיצען געוועהנליך. ביידע ציהען זיי זיך צוריק כמעט אין דער זעלבער צייט און צוליעב דער זעלבער אורזאַך.

ביידע זענען זיי קראַנק. פיעלדינג'ס קראַנקהייט, כאָטש זי איז געקומען פּלוצ־לונג, האָט קיינעם נים שטאַרק איבע־ראַשט. פאַר אלערדינג מוז מען באַצאָה־לען, אן אלטער מענש מוז טייער באַ־צאָהלען דעם לוסטס פון זיין, אויף דער עלטער, א פיהרער פון א פּאַרטיי, מיט־ניסטער פון אינע פון די וויכטיגסטע רעגירונגס־אָפּטיילונגען, א פאַרקעמפער פון געוויסע אידעען — ווי אלט און אומ־באַגריפדעט זיי זאָלען נים זיין — און אזוי אהוס זיין א אָפּפּוזיציאָנער, באַרייטענ־דע פיגור ביים פאָלק, דאָס איז געווען פאַר דעם אלעם איז — א געבראָכענע געזונט, דער ענגליכער ארויסטרעט פון עפענטליכען לעבען.

נים אזוי איז עס אבער געווען מיט גוטען'ן. יונגער, באַשאַנקען מיט אן אויר־סערגעוועהנליך שטאַרקען פיזישען געביי, שטענדיג געזונט און עפעסט, האָט עס אויסגעזעהן אז דער וויסטיץ־מיניסטער וועט נאָך יאָהרעלאַנג קענען אַרבייטען, וועט ביז אין דער טיפער עלטער פאַרזע־צען זיין פאַרטיישע קאַריערע. דאָס אומ־ערוואַרטעט קאָן אבער געשעהן. אין סאַמע מיטען פון זיין אינטעלעקטועלער און פיזישער אויפבלי'הונג איז ער קראַנק געוואָרען און דאָס צווינגט איהם זיך צו־ריקצוציהען פון דער פּרעזידאַלער פּאָלי־טישער אַרענע און וועלכער ער איז נים לאנג צוריק ערשט אריינגעטראָטען. די איבעראַשונג איז דערפאַר דעסטאָ גרע־סער.

דער אַרויסטריט פון די צוויי פאַר־ליטיקער האָט אבער פאַר דער ליבעראַ־לער פאַרטיי — און בפּרט פאַר'ן לאַנד — א ריזיגע באַדייטונג; דאָס וועט זי שטעלען אויף דער פראַבע. מיט פיעל־דינג'ס און גוטען'ס פאַרשווינדונג ווערט די פאַרטיי געשעלט אין א באַזונדערער, באַטש שווערער לאַגע. זי דאַרף זיך באַ־נייען; זי דאַרף דערפיהלען איהר אינער־ליכען כח, אויב זי האָט אזא כח. נאָך מעהר: דאָס אלץ קומט־פאַר נאָך די וואהלען אין האַליפאַקס אין קענט, וואָס האָבען אזוי אנטוישט די ליבעראַלען. דאָס וועט זיי אפשר פריהער אדער שפּ־טער טרייבען צו נייע אלגעמיינע וואהלען. און מיט דעם טרעט אויך ארויס צום פאַדערגרונד די פראַגע — ווי וועט לען די ליבעראַלען ווידער צונויפשטיצע־ווען דעם מיניסטאַרען באַבינעט אין ווי אזוי וועט די רעאַרגאַניזירונג און די גאנצע לאַגע ווירקען אויף דער אריינ־טרונג פון דער ליבעראַלער פּאָליטיק.

מ'דאַרף, אום צו פאַרשטעהן די נייע לאַגע, אפילו אט אפּשאַצען דיראַלע וואָס גוען האָט געשפּיעלט ביי די ליב־עראַלען. ער איז אויך געווען איינער פון די וואָס האָבען פיעל בייגעטראָגען צו דעם ליבעראַלען זיג אין 1921. ער האָט פאַרגוטען א פּאָליטישע אויסגאַבע: „דער באַאַכטער אויף דער וויכסעל". מיר שטעהען אזוי נאָך ביים סוף פון א גאנצען יאָהר־הונדערט אין דער געשיכטע פון דער אידישער פּרעסע. דאָס איז א יום טוב פון אונזער נייער קולטור, א יובל, וואָס דאַרף פון אונז אלעמען געפייערט ווערען.

הונדערט יאָהר אידישע פּרעסע הייסט: הונדערט יאָהר קולטור ארבייט אויף דער אידישער נאַס; הונדערט יאָהר ארבייט פאַר דער פאַרטיעפונג פון דעם אידישען און מענשלעכען באַוואוסטזיין, פאַר דער פאַרוועלטלעכונג און פאַרשעהנערונג פון דעם אידישען לעבען, פאַר דער שאַפונג פון אידישע קולטור־ווערטען, פאַר דעם אויסבייט־אונג פון א אידישער ליטעראַטור און א לעבעדיגע אידישע געזעל־שאַפטליכקייט, און לסוף פאַר דער קולטעוויטונג און פאַרפייערונג פאַר דעם שטאַרקסטען אויסדרוק פון אונזער פאָלקס־לעבען — פון דער אידישער שפּראַך.

דער דאָזיגער אפּנענאַנגענער שוועדער וועג זאָל פון אונז איצט באַצייכענט ווערען.

מיר רופען אויף אלע אונזערע חברים און אלע אידישע קולטור אָרגאַניזאַציעס און איגסטיטוציעס צו פייערען דעם אָנהויב פון צוויי־טען, נייעם יאָהרהונדערט אין דער געשיכטע פון אונזער פּרעסע. אומע־טום, וואו עס עקזיסטירט א אידישער קבוץ, וואו עס ערשיינט א אי־דישע אויסגאַבע, וואו עס לעבט דאָס אידישע וואָרט.

די דאָזיגע פייערונגען זאָלען פאַרוואַנדעלט ווערען אין א גרויסער מאַניפעסטאַציע פאַר דעם לעבענס־כח פון אונזער וואָרט און נייסט, פאַר אונזערע רעכט אויף אן איגען קולטור לעבען און גלייכצייטיג זאָלען זיי אונז אויף אויפמוטיגען צו א ווייטערדיגער אומערמידליכער אר־בייט פאַר דער ענטוויקלונג און אויפבלי'הונג פון אונזער פאָלקס־קולטור.

צו דעם צוועק האָבען מיר באשטימט:

אין משך פון נאָהענטסטען חודש יאנואר זאָל אומעטום איינגע־אָרדענט ווערען א „אידישע פּרעסע־וואָך" אין דער פאָרם פון אקאַ־דעמיעס, מיטינגען, געשיכטליכע רעפעראַטען, קאָנצערטען, א. אז. וו.

דאָרט, וואו ס'איז מעגליך, זאָלען איינגעאָרדענט ווערען אויס־שטעלונגען: „הונדערט יאָהר אידישע פּרעסע".

אין משך פון דינאָהענטסטע מאָנאַטען זאָל ארויסגעגעבען ווערען א „אידישער פּרעסע־אַלבאָם" מיט די פאָטאָגראַפיעס, פאָקסימיליעס און עטליכע שורות לזכרון פון אלע אידישע שריפטשטעלער און פּרעסע מיטאַרבייטער אין דער גאנצער וועלט.

חברים! עס איז אונזער חוב און אונזער אמביציע צו זאָרגען דערפאַר, אז דער הונדערט יעהריגער יובלי'אום טוב פון דער אידישער פּרעסע זאָל ארויסקומען וואָס מעהר פייערליך און אימפּאָזאַנט און זאָל וואָס מעהר פאַרשטאַרקען אין אונזער זאַס די ארבייט און דעם אינ־טערעס פאַר אלע צווייגען פון אונזער קולטור.

פאַראיין פון ליטעראַטען און זשורנאַליסטען אין וואַרשע.

דער אויפרוף קומט פון דער דערשלאָגענער פּוילען, דאָרטען וואו די אידישע צרות זענען אזוי גרויס . . . און דאָך קומען פאַר פייערונגען צוליעב דעם וויכטיגען ענין.

און דאָ ביי אונז, ביי די זאַטע און ציפריעדענע?

קיין איין אפּרוף, קיין איין פאַרוף נים, אן אפילו אין ניו־יאָרק מיט איהרע ליטעראַרישע „קיבעצאַרניעס", דאָרטען שלאָפט מען אויך גאנץ געמיטליך, טראָצדעם וואָס מען רעדט אזוי פיעל וועגען קולטור.

עס איז אן אויפרוף וואָס פאַלט אויף טויבע אויערען, זייל ביי אונז „קיבעצעס" מען זיך מיט מעהר פאַרגעניגען איידער צו טאָן עטוואָס אין דער ווירקליכקייט פון א קולטורעלעך באַדייטונג.

ניו יאָרקער בריעף

פון א. קרעטשמאַר־איזראַעלי

א יובעלעאָס ביי די אידישע פּיער הונדערט; — אין טעמפּעל און פון יער־נער זייט שוועל; — די דיקטאַטור פון צדקה. — פאַרמיטלער צווישען איסט אין וועסט; — דער אידישער קאָנגרעס פּראָטעסטירט. — אן עצה צו די כהנים גדולים; — מאַקס ריינהאַרט אין מאָריס געסט און אונזער אויגענער ווילנער טרופּע.

די אידישע „פּיער הונדערט" אין ניו יאָרק פּראָוווען א זעהר אינטערעסאַנ־טען יובילעאָס. אויפ'ן ערשטען בליק איז עס בלויז א טעמפּעל יובילעאָס. א ראַבאַי אין א רייכען רעפאָרם־טעמפּעל אויף דער 5־טער עווענוי, וואו עס ריכ־טען אָפּ זייער אידישלייט די שטראָסעס אין די סולצבערגערס, די לואיסאָנס און די וואַרבורגס. האָט אויסגעדיענט 25 יאָהר, מאַכט מען איהם א יום טוב און מען שיט איהם אָפּ מיט מתנות.

דאָס איז א געוועהנליכע זאַך. די „פּיער הונדערט" האָבען דרך ארץ פאַר זייערע גייסטליכע און אן אפענע האַנד האָבען זיי אויף. עס איז אן אלט־באַ־קאַנטער פאַקט. אבער: ווען דער „חתן היובל" אין דר. סעמיעל שולמאַן, איז דאָס מעהר ווי א טעמפּעל געשעהעניש. א סימן האָט איהר, אז עס האָבען זיך אויפ'ן יובילעאָס צוזאַמענגעקליבען נים בלויז אלע כהנים גדולים פון סינאַגאָגען און די פאַרשטעהער פון די רעפאָרמ־מיינגדעס איבער נאָנ אמעריקא נאָר אויך די פיהרער פון'ם האלב ארטאָדאָקסישען אידענטום.

דער אלטער רעפאָרמיסטישער מע־טראָפּאָליט פראָ. קאָופמאַן קאָהלער און דער ראש ישיבה פון שעכטער'ס סעמינאַר דר. סיידום אדלער האָבען שולמאַן'ען גע־זונגען הלל מיט איין קול. און נים בלויז אויס העפליכקייט האָבען די פאַר־טיידיגער פון'ם כלומדשען טראַדיציאָ־נעלען אידענטום געגעבען זייער הסכמה, צו ראַבאַי שולמאַנס גייסטיגער פיהרער־שאַפט.

זענען דאָך די אלטע רבנים פון די אידישע נאַסען געשטאַנען פאַר צעהן מייל פון דער ווייטעסטע, זיי ווייסען אויך, וואָס העפליכקייט איז, זיי האָבען זיך זייער העפליכקייט, אבער נים אין פּרינציפּען. ראָרט מאַכען זיי נים קיין פּשרות.

ראַבאַי שולמאַן'ס זילבער יובילעאָס האָט זיך אָנגעפאַנגען שבת פריה מיט א טויזענט זענען געשטאַנען די פיהרער פון זייערע צוויי ערות און מען האָט זיך גע־באָדען אין די שטראַהלען פון דער גייס־טיגער זון, וואָס שיינט אין טעמפּעל בית־אל אויף דער פינסטער וועוניע.

א קאָמעדיע וועט איהר זאָגען? ניין, אלע ווייסען אפילו, אז איין ראַבאַי שולמאַן האָט אמעריקאַנער אידענטום, אפילו נים דער רעפאָרמירטער איהר צונויף, אין אויך ניט איהר גודעמאַן, אפילו נים איהר קאָופמאַן קאָהלער.

אבער שולמאַן איז א פיהרער נים אזוי אין טעמפּעל ווי אויסער איהם. שולמ־מאַן שטעלט מיט זיך פאַר א שטח, אין אויסערן טעמפּעל, אין לעבען, — קאָנט איהר אפשר אויסגעפינען דעם אונטער־שיעד צווישען א שולמאַנען און א סיי־רום אדלער, א לאַנדסמאַן און א פרומער רען ראַבאַי, מיט איין וואָרט, קאָנט איהר אויסגעפינען דעם חילוק צווישען חכמת סינסנעטס און חכמת ניו יאָרק.

זייערע דיפערענצען ענדיגען זיך ביים שוועל פון טעמפּעל און פון יענער זייט שוועל דינט מען איין אידעע, איין נרויסען גאָט: דעם אמעריקאַניזירטען אידען, וואָס האָט געהאַט א נעכטען, האָט א היינט, אבער וועמענס מאָרגען איז אַפּראָקסימאַטיוולע סאַשעל־סוירווייז לייט. זייערע קאָנווענשאָנס, קורסען און טעאָריעס, איצט האָט ער גע־נומען ברוקלין אין זיינע הענט. צוערשט נעהט ער שאַפען 6 הונדערט טויזנט דאָ־לאַר, דערנאָך סיסטעמאַטיזירען.

יאָ, נאָך די טעפּעל פריסטער פאַר־נעהמט איצט אין אידענטום דעם צווייטען פלאַץ די סאַשעל סוירווייז לייט, פונקט ווי צדקה פאַרשטעלט אלץ מעהר די תפלה ותשובה.

* * *

דער אידישער קאָנגרעס אלע ווייל אָפּ און מען דערקוויקט איהם מיט חלשות טראָפּען. וואָלט דער קאָנגרעס נעטאָן טאַגטעגליכע אַרבייט אין הייגען אידישען לעבען און נים בלויז אין א יומא דפּגרא געהאַלטען א מיטינג און געשיקט א דעלעגאַציע, וואָלט קיינער איהם נים געדאַרפט מינטערען. ער וואָלט געהאַט אי געלט, אי הייסע אנהענגער. און נאָך עפּעס האָבען דערוויזען דעם קאָנגרעס'עס פּראָטעסטען. עס האָט א שייכות צו אונזער פריהערדיגען געשפּרעך. דר. ווייז ווערט גרויס נים אין זיין שוהל, נים אין שוהל בכלל, נאָר ווען ער נעהט אַרויס אין נאָס, צו די אידישען נויטען. ווייז'ס רע־דען אין וואַשינגטאָן און ניו יאָרק האָבען נעמאַכט א שטאַרקען דרוש. ווילען די פיהרער פון די טעמפּעלס דערפיהלען אין זיך לעבען, זאָלען זיי אַרויס אין נאָס אין צוזאַמענשטייסען זיך מיט די מאַסען.

* * *

און שליסלעך — גרויסע פאַסירונגען אויף דעם געבים פון קולטור, צוויי אידען מאַקס ריינהאַרדט, און מאָריס נעסט זע־נען די וואָך אויף אלע ליפּען אין ניו יאָרק. אין סענטשורי טעאַטער פיהרען זיי אויף א ריזיגע טעאַטער־ווערק, וואָס לויט די קלאַנגען, וועט עס מאַכען אן איבער קעד־רעניש אין אמעריקאַנער טעאַטער־קולטעס, און אויף אונזער אידישער נאָס נים גע־קומען די ווילנער טרופּע. עס וועט זיין א גרויסער יום טוב אויף אונזער נאָס.

קוקט זיך צו צו אלע גרויסע אידישע טשאַריטיס, וועט איהר דאָרט טרעפען א ביליקאָון, א באַנען, א וואַלדמאַן, א. א. וו. אידען אונזערע, וואָס שטאַמען פון די אידישע מאַסען, נאָר זיי האָבען זיך „אייסגעמענשעלט" און זענען געוואָרען שטילע פאַרמיטלער צווישען די אמערי־קאַניזירטע און די נאָך נים אמעריקאַני־זירטע. היינטיגע וואָך איז די פאַרוואַל־טונג פון די ברוקלינער פעדעראַיישאַן און דזשואיש טשאַריטיס איבערגעגאַנגען אויף די הענט פון מאַריס וואַלדמאַן, איינער פון די וויכטיגסטע אידישע סאַשעל־וואָר־קערס" אין אמעריקאַ, איינער פון די בעסטע פאַרמיטלער צווישען עסט און וועסט.

די באַוועגונג צו קאָנצענטרירען די אידישע אינסטיטוציעס, וואָס מוזען אָנ־קומען צו גדבות און שטאַדט פעדעראַ־ציעס,— איז א גרויסע זאַך אויף דעם געביט פון אידישער פילאַנטראָפּיע אין אמעריקאַ.

זי האָט א סך געגנער, און פון זייער שטאַנדפּונקט זענען זיי נערעכט. זיי טענה'ן אז די אינסטיטוציעס ווערען אַפּ־געטויט, ווען מען זאָרגט פאַר זיי פון אויבען, עס איז א ביטערער אמת. עס ווערט אָפּגעקילט די זעלבסטטעטיגקייט אין ברייטערע שיכטען, דאָס געפיהל פון אחריות, די פילאַנטראָפּיע ווערט א קאַ־וואַנע זאַך.

אבער אין אמעריקאַ איז אידישע פילאַנטראָפּיע צופיעל געוואָרען א יאָריד־זאַך. מען האַנדעלט מיט איהר רעכטס און לינקס, און ווי יעהרער מאַרק, האָט זי זיך איהרע קאָנקורענץ און ברענגען אפט צו חרפות און בושות.

ברענגען די „פּיער הונדערט" אריין אין דער פילאַנטראָפּיע סיסטעם, אנשטענ־דיגקייט, כאָטש זיי טוטען אביסעל אָפּ איהר גייסט, ווען זיי קאָנצענטרירען זי אין זייערע רייכע הענט. די ברוקלינער איהרע אין אמעריקאַ. אויב דער מאַנהאַטאַנער דזשואיש טשאַריטיס איבערגעגאַנגען אויף דער אנדערער זייט פון'ם אַבער, אויב דער אלטער רעפאָרמיסטישער מע־טראָפּאָליט פראָ. קאָופמאַן קאָהלער און דער ראש ישיבה פון שעכטער'ס סעמינאַר דר. סיידום אדלער האָבען ישיבה פון שעכטער'ס סעמינאַר אין אמעריקאַ, איינער פון די מיליאָנערען קערס" אין אמעריקאַ, איינער פון די בעסטע פאַרמיטלער צווישען עסט און וועסט.

דער בוים. ער איז אמאָל, אין א אַנדערן דאָרט, פאַרשמאַכט, צווייגען שטעהען נאָך אין איין מיט א ווייסען אָהן תכריכים, איינגעלעגט אין אמעריקאַ, איינער פון די אלטע אידישע פאַרמיטלער צווישען עסט און וועסט.

אין אמעריקאַ איז אין אַנדערן אָרט אין אַנדערן אָרט אין אַנדערן אָרט